

Psykologiliiton lausunto Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta

Viite: Lausuntopyyntö OM Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus VN/1984/2019

Yleistä

Psykologiliitto suhtautuu esitettyyn seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen positiivisesti. Yhdessä Oikeuspsykologian ja Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillisten työryhmien kanssa haluamme kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

Lausuntokohtia: 2 Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökiteijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Psykologiliiton oikeuspsykologian ammatillinen työryhmä näkee ehdotetun muutoksen hyvänä, sillä vapaaehtoisuuden puute keskeisenä tunnusmerkistökiteijänä vastaa nykyhetken ymmärrystä seksuaalirikoksesta (yksi osapuoli ei halua toteutunutta seksuaalista kanssakäymistä). Tällöin arviointi siirtyy tapauksissa vastustelun arvioimisesta suostumuksen arvioimiseen. Tämä ei välttämättä helpota tapausten ratkaisua, vaan edellyttää sensitiivistä, mutta yksityiskohtaista selvitystä siitä, ovatko osapuolet ilmaisseet suostumustaan toisilleen ymmärrettävällä tavalla. Vapaaehtoisuuden puute tunnusmerkistökiteijänä on myös selvästi aiempaa paremmin linjassa käyttäytymistieteellisen tutkimustiedon kanssa, sillä seksuaalirikoksen kohteeksi joutuvilla ei aina ilmene vastustelukäyttäytymistä. On tyyppillistä, että rikoksen tapahtumahetkellä vastustelun sijaan voimakas stressitila ja pelko aiheuttavat uhrin lamaantumista. Tutkimustiedon perusteella ei myöskään ole tavatonta, että raiskauksen uhri on saattanut jopa edesauttaa tekoa esimerkiksi riisuutumalla itse, jotta tilanne olisi ohi mahdollisimman nopeasti.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Rikoslain ehdotetut uudet säännökset tapauksista, joissa kohteella ei ole mahdollisuutta ilmaista tai muodostaa tahtoaan koetaan myönteisinä, sillä ne ovat linjassa suostumusperustaisen sääntelyn kanssa sekä psykologisen tutkimustiedon kanssa (mm. kehityspsykologiset tekijät, voimakkaisiin stressitilanteisiin liittyvät lamaantumisreaktiot).

Psykologiliiton seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillinen työryhmä näkee että, ehdotus tukee seksuaalista ja kehollista itsemääräämisoikeutta ja on siksi periaatteessa kannatettava.

Lausuntokohtia: 6 Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen ehdotettu laajennus koetaan hyvänä ja vastaa myös paremmin allekirjoittaneiden kliinistä kokemusta: ahdistelun uhrin ovat tuoneet esille kokemuksia siitä, että ahdistelu on muutakin kuin fyysiseen kosketukseen perustuvaa.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskevasta säännöksestä?

Seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskeva säännös koetaan modernisoivaksi päivitykseksi rikoslakiin, sillä kuvien käyttö ja merkitys (ottaminen, jakaminen, esittely, pysyvyys) on nykyaikana laajentunut huomattavasti. Lisäksi teon tunnusmerkistö 20. luvun alla nähdään selkiyttävänä kunnianloukkausnimekkeen sijaan.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Psykologiliitto

Oikeuspsykologian ammatillinen työryhmä arvioi sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamisen erittäin tärkeänä uudistuksena. Näin juridinen määritelmä vastaa ihmisten ymmärrystä sukupuoliyhteydestä ja todennäköisemmin myös uhrin kokemukset sukupuoliyhteydestä tulevat validoiduiksi oikeuskäsittelyissä. Laajennus on merkityksellinen myös siitä syystä, että se parantaa miespuolisten seksuaalirikosten uhrien asemaa (aiemmin mieheen naisen taholta kohdistunut raiskaus oli määritelmän mukaan lähes mahdotonta, sillä se vaati sukuelimeen tai elimellä tunkeutumista) ja on täten askel kohti sukupuolineutraalimpaa seksuaalirikoslainsäädäntöä.

Psykologiliiton seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillinen työryhmä näkee että, sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen huomioi seksuaalisen suuntautumisen sekä seksuaalisuuden moninaisuuden ylipäänsä aiempaa paremmin ja on siksi kannatettava.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Lausuntoa: 7 Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Psykologiliiton oikeuspsykologian työryhmän näkemyksen mukaan lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset tulee nähdä myös lainsäädännössä omana kokonaisuutenaan. Esiitetty muutos lainsäädäntöön on tärkeä, toivottu ja odotettu. Taustalla on psykologinen tieteellinen tieto, jonka mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten dynamiikka ja seksuaalinen kanssakäyminen lasten kanssa on varsin erilaista verrattuna aikuisten välillä tapahtuviin seksuaalirikoksiin. Tämä tieteellinen tieto saa tukea myös käytännön työstä lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa. Uusi ehdotus (lapsiin kohdistuvien rikosten eriyttäminen omaksi kokonaisuudekseen) on kannatettava myös yhtenäisyytensä ja selkeytensä vuoksi.

Mitä mieltä olette lapsenraiskauksesta koskevasta säännöksestä?

Lapsenraiskauksen erottaminen aikuisten välisestä raiskauksesta nähdään hyvin tärkeänä muutoksena. Aiemmin raiskauksen ja erityisesti törkeän raiskauksen toteennäyttäminen on lasten kohdalla ollut haastavaa ja syytteissä ja tuomioissa on nähty varsin kirjavia käytänteitä ja yhdistelmiä. Muutos todennäköisesti yhtenäistää ja selkiyttää oikeuskäytänteitä. Muutos on tarpeellinen myös siitä syystä, että aikuisten välisiä raiskauksia esitetään suostumukseen perustuviksi, eivätkä lapset voi lähtökohtaisesti suostumusta aikuisten taholta tapahtuviin seksuaalitekoihin antaa.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Uusi nimike ja säännös seksuaalisesta kajoamisesta lapseen on hyvin perusteltu. Se myös ottaa hyvin huomioon seksuaalisten tekojen monimuotoisuuden, kuten ilmenee sekä kliinisestä käytännöstä lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ja myös tutkimuksessa (esim. Fagerlund ym., 2014). Käytännössä kyseinen nimike tulisi usein sovellettavaksi lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Oikeuspsykologian ammatillinen työryhmä pitää alle ja yli 12-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvien rikosten erottelemista toisistaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten lakimuutosehdotuksista kaikkein tärkeimpänä. Oleellista on yhdistää tämä muutosehdotuksen edellytyksiin sitä, että uhrin ja tekijän iässä JA henkisessä kypsytydessä on oltava huomattava ero. 12 vuoden ikä on linjassa kehityspsykologisen tiedon kanssa ja myös lakiesityksessä ikää on harkittu ja perusteltu hyvin (kts s.123). Kehityksessä esiintyvän yksilöllisen vaihtelun vuoksi on kuitenkin tärkeää, että rajatapauksia voidaan arvioida joustavasti- minkä "JA henkisessä kypsytydessä" mahdollistaa. Perustelutekstissä olisi hyvä kuitenkin vielä selventää se, että henkisen kehityksen arvio on vain tarkoitettu tapauksia varten, jossa ikäero on juuri ehdotetuilla rajoilla (ei esim. 14v tyttö ja 35v mies) ja kun suostumuksessa ei ole epäselvyyttä (esim. nuoret mieltävät seurustelewansa ja molemmat ovat halunneet seksuaalista kanssakäymistä). Pienten lasten ja

Psykologiliitto

nuoruusikäisten erottaminen toisistaan on seksuaalisuuskyseissä varsin relevanttia ja rikostapahtumien luonne tai tekotavat näissä ikäryhmissä ovat usein hyvin erilaisia.

Ennen kaikkea nuorten keskinäisen seksuaalisen kanssakäymisen erottelu lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista on äärimmäisen tärkeää. Julkisessa keskustelussa "lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö" ymmärretään yleensä käsittävien tekoja, jotka lähinnä vastaavat uuden lakiesityksen törkeitä lastenraiskauksia. Suuri syy tähän on tapa, jolla media antaa tilaa vakavimmille rikoksille. Arjen kokemus seksuaalirikosepäilyjen tutkimisesta (sekä luotettavimmat kotimaiset esiintyvyytutkimukset, esim. Fagerlund ym., 2014) kuitenkin osoittavat, että etenkin nuoria koskevat ilmoitukset eroavat tästä vallalla olevasta käsityksestä huomattavasti. Esimerkiksi myöhään vuodesta syntyneen 7. luokkalaisen tytön, joka seurustelee 9. luokkalaisen pojan kanssa olisi molempien elämälle tuhoisat seuraukset, jos heidän välinen suostumuksellinen kokeilu leimattaisiin seksuaalirikokseksi. Tätä ajatusta tukee myös tieteellinen kirjallisuus haitasta, jossa todetaan (tapauksissa jossa toinen osapuoli on ollut alle suojaikärajan ja toinen huomattavastikin vanhemman) pakottamisen, epäselvyyden suostumuksen suhteen, väkivallan käytön ja päihteidenkäytön olevan selvästi haittaa paremmin ennakoivia piirteitä, kuin toisen osapuolen nuori ikä (12–15). Lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen määrittelyn laajeneminen (sitä mitä pidetään rikoksena) ja ilmoituskynnysten madaltaminen voivat johtaa siihen, että nuorten liikkumavara pienenee kehitystä haittaavalla tavalla (tästä on viitteitä siinä, että nuoret ovat ensimmäisessä yhdynnässään myöhemmin ja ovat vähemmän kiinnostuneita intiimeistä suhteista samalla kun heidän koetut sisäiset ja ulkoiset paineet, sekä pahoinvointi on lisääntynyt). Onkin tärkeä varmistua siitä, ettei rikosvastuukäytön ja suojaikärajan tuntumassa olevien nuorten tilanteissa aiheuteta enemmän haittaa kuin hyötyä. Ehdotettu lakimuutos sallii aiempaa paremmin ottaa huomioon nuoruusikäisen kehitystason ja sen vaikutuksen hänen kykynsä tehdä päätöksiä. Lakimuutoksessa nähdäänkin Psykologiliiton oikeuspsykologian työryhmän toimesta myönteinen keino suojata sitä mikä on normaalia seksuaalista kehitystä ja käyttäytymistä nuoruusiässä, sekä nuorten yksityisyyttä ja ihmisarvoa.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Muutosesityksessä todetaan tunnusmerkistötekijänä määrittelmän koskevan kuvia, joissa esiintyvän henkilön on "perusteltua syytä olettaa olevan kahdeksaatoista vuotta nuorempi". Psykologiliiton oikeuspsykologian työryhmä huomauttaa, että tutkimustiedon mukaan toisen henkilön iän määrittäminen on erittäin haastavaa. Tähän tietämykseen perustuu esimerkiksi ohjeistus pyytää alkoholi- ja tupakkatuotteiden ostossa henkilöllisyystodistus varsin laajalta ikäryhmältä: kaikilta alle 30-vuotiaan näköisiltä. Seksuaalirikosten kontekstissa arviointia haastaa edelleen arvion tekeminen kuvasta tai tallenteelta sekä aikuisviihteen suosittu "teens/young"-kategoria, jossa täysi-ikäiset näyttelijät yritetään saada näyttämään mahdollisimman nuorilta. Onkin ehdottoman tärkeää, että lainkohta "perusteltua syytä olettaa" ei tarkoita henkilön tekemää silmämääräistä arviota iästä, vaan perustuu jonkinlaiseen selkeämpään näyttöön.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Lausuntokohtia: 1 Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Muutosesityksessä nostetaan hyvin esille rangaistusten koventamisen perustelujen ongelmallisuus.

Tutkimustiedon perusteella rangaistusten koventaminen ei auta vähentämään rikollisuutta.

Uusintarikollisuus seksuaalirikoksissa on vähäistä. Rangaistusaikana toteutettavien seksuaalirikollisten kuntoutusohjelmien tehokkuudesta saatu näyttö on ristiriitaista ja puutteellista, joten vankeusajan pidentäminen pitempiäaikaisen hoidon vuoksi ei myöskään ole perusteltua. Yleinen keskustelu on jo pitkään muokannut mielipiteitä rangaistusten koventamisen suuntaan, tosin siihenkin vaikuttaa uutisoinnin fokus graavimpiin (ja harvinaisimpiin) tapauksiin. Rangaistuksien koventamisella on myös merkittävä hintalappu, joka vääjäämättä on pois muista resursseista (esim. tutkitusti tehokkaista keinoista ennaltaehkäistä

Psykologiliitto

rikollisuutta tai vankilassa tarjottavasta muusta kuntoutustoiminnasta). Hyvä asia rangaistusten koventamisehdotuksessa on, että ne pääsääntöisesti kohdistuu juuri näihin törkeämpiin tekemuotoihin.

Lausuntoa: 3 Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Psykologiliiton oikeuspsykologian työryhmä pitää esitettyä lakiehdotusta kaiken kaikkiaan hyvänä ja perusteltuna. Sen koetaan olevan linjassa viimeisimmän tieteellisen tiedon kanssa ja vastaavan psykologien käytännön kokemuksta lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnasta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten kirjo on suuri ja esitetyt muutokset ottavat tämän kirjon paremmin huomioon erotellen nimikkeet, ikätason ja kategoriat, kliinisiäkin havaintoja vastaavalla tavalla. Myös tekotapojen moninaisuus (seksuaalirikokset sosiaalisen median välityksellä, seksuaalissältöisten kuvien lähettely jne.) on tekniikan ja yhteiskunnan kehityksen mukaisesti päivitetty. Uudistus myös yksinkertaistaa nykyistä lainsäädännön ”tilkkutäkkiä”. Ehdotetuilla muutoksilla nähdään olevan myönteisiä ja selkeitä käytännön vaikutuksia lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden seksuaalirikosten rikosprosessiin aina ilmoituksista esitutkintaan sekä tuomioistuinkäsittelyihin ja asianosaisten kokemuksiin näistä.

Psykologiliiton seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillinen työryhmä kritisoi lakiesitystekstin lähtökohtaa, jossa toistuvasti sukupuolesta puhutaan kahtena kategoriana. Sanamuotoilut kuten ”kumpaa sukupuolta” antavat ymmärtää, että sukupuolia olisi vain kaksi. Nykyiset muotoilut jättävät huomiotta sukupuolen moninaisuuden ja saattavat siksi heikentää sukupuolivähemmistöjen oikeusturvaa. Työryhmä jäi myös pohtimaan, onko lakiuudistusta varten kerätty tai hyödynnetty jo kerättyä tietoa sukupuolivähemmistöihin kohdistuvista seksuaalirikoksista. Tämä olisi välttämätöntä lainsäädännön yhdenvertaisuuden varmistamiseksi.

Psykologiliitto

Helsingissä 30.9.2020,

Esa Alaraudanjoki, ammattiasioista vastaava psykologi

Suomen Psykologiliitto ry